

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра туристичного бізнесу та країнознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-
педагогічної
роботи

“ ___ ” _____ 20__ р.

Робоча програма навчальної дисципліни
ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

рівень вищої освіти _____ перший бакалаврський _____
галузь знань _____ 24 Сфера обслуговування _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ 242 Туризм _____
(шифр і назва)
освітня програма _____ туризм _____
(шифр і назва)
спеціалізація _____
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ обов'язкова _____
(обов'язкова/ за вибором)
факультет міжнародних економічних відносин і туристичного бізнесу

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

“_20_”_червня_ 2019 року, протокол №_15_

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: канд. іст. наук, доцент Н. В. Аксьонова

Програму схвалено на засіданні кафедри туристичного бізнесу та країнознавства

Протокол від “_19_”_червня_ 2019 року, протокол №_12

Завідувач кафедри туристичного бізнесу
та країнознавства

А. Ю. Парфіненко

Програму погоджено методичною комісією факультету міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу

Протокол від “_19_”_червня_ 2019 року, протокол №_11

Голова методичної комісії

Л. І. Григорова-Беренда

Вступ

Програма навчальної дисципліни «Організація екскурсійної діяльності» складена відповідно до освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми підготовки бакалавра спеціальності (напряму) 242 – «Туризм».

1. Опис навчальної дисципліни

1. Мета дисципліни: сформувати у студентів відповідні сучасному рівню уявлення про культурне середовище, яке репрезентоване культурно-сакральними об'єктами, ознайомити з тенденціями розвитку сучасної культури, зазначити традиції та новації в системі пізнання культурного середовища, навчити визначити пізнавальні та виховні настанови під час екскурсій.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни є:

оволодіння знаннями з організації екскурсійного обслуговування в індустрії туризму; засвоєння студентами теоретичних основ екскурсійної справи: сутності екскурсій, її основних ознак та функцій, класифікації екскурсій, формування екскурсійної тематики; виявлення основних напрямів і тенденцій розвитку екскурсійного обслуговування в сучасних умовах;

набуття студентами навичок роботи з нормативними матеріалами щодо організації екскурсійної діяльності в туристичній індустрії;

ознайомлення з методичними прийомами підготовки та проведення екскурсій, технологією створення нової екскурсії, особливостями застосування методичних прийомів показу, розповіді та руху;

визначення шляхів удосконалення професійної майстерності екскурсоводів, забезпечення якості екскурсійних послуг;

опанування основами методики організації екскурсійного обслуговування різних категорій туристів і екскурсантів.

1.3. Кількість кредитів – 6.

1.4. Загальна кількість годин – 180.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
2-й	2-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
32 год.	14 год. (4 ауд, 10 дист.)
Практичні, семінарські заняття	
32 год.	- год.
Самостійна робота	
116 год.	166 год.
В тому числі індивідуальні (контрольні) завдання	
20 год.	20 год.

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми студенти повинні досягти таких результатів навчання та набути таких компетентностей:

теоретичних:

- засвоїти історію екскурсійної справи;
- основні поняття та терміни екскурсійної теорії;
- методику підготовки екскурсій та її методичне забезпечення;
- техніку проведення екскурсій;

- особливості проведення різних видів екскурсій;
- організацію екскурсійної роботи в туристсько-екскурсійних організаціях; професійну майстерність екскурсовода;

практичних:

- оперувати основними поняттями з екскурсознавства;
- проектувати процес обслуговування туристів;
- застосовувати окремі методичні прийоми ведення екскурсії;
- застосовувати техніку ведення екскурсії;
- розробляти контрольний текст екскурсії;
- розробляти різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб екскурсантів;
- аналізувати потреби групи екскурсантів і використовувати необхідні форми роботи з ними;
- самостійно підготувати екскурсію і комплект документів до неї;
- розробляти і проводити екскурсії;
- аналізувати запропоновану екскурсію; аналізувати результати екскурсії

вміти

- працювати у складі групи над створенням нової екскурсії;
- розробляти різні види екскурсій з урахуванням пізнавальних потреб індивіда на підставі знань екскурсійних ресурсів рекреаційного комплексу, культури, релігії рекреанта, існуючих технологій розробки екскурсійної програми, методик проведення екскурсій;
- організовувати та планувати екскурсійну діяльність;
- готувати контрольний та індивідуальний тексти екскурсії;
- розробляти та проводити екскурсії;
- користуватись основними прийомами проведення екскурсій;
- складати технологічну карту екскурсії;
- знати принципи екскурсійного обслуговування різних верств населення, вітчизняних та іноземних туристів;
- складати конспекти, тези, історичні довідки; відповідати на питання за темою екскурсії;
- проводити екскурсію; забезпечити безпеку учасників екскурсії.
- володіти технологією організації нової екскурсії;
- мати навички проведення та організації екскурсійної діяльності.

Знати:

- класифікації екскурсії за різними типологіями;
- характеристику екскурсії як особливого засобу пізнання;
- періоди історичного розвитку екскурсійної діяльності в Україні;
- характеристику видів ресурсів у екскурсійному туризмі;
- державну політику та нормативно-правове регулювання у сфері екскурсійної діяльності;
- перспективи екскурсійної діяльності в Україні.

Розділ 1 Історія та теорія екскурсійної діяльності

Тема 1. Поняття екскурсії, історія екскурсійної справи, етапи становлення екскурсійної справи в Україні

Визначення терміна «Екскурсія». Зародження екскурсійної діяльності в античному світі. Розвиток екскурсійної справи у середньовіччі. Значення артефактів. Епоха Відродження та екскурсійна діяльність. Перші екскурсії в Україні. Період становлення екскурсій сер. – кін. XIX ст. Перша екскурсія в Одесі. Ялтинське товариство екскурсій. Кримський гірський клуб та його екскурсії. Організація екскурсій Іваном Франком. Організація екскурсій туристично-краєзнавчими та спортивними товариствами Чорногора, «Пласт», «Сокіл», «Січ». «Золоте десятиріччя» розвитку екскурсознавства і краєзнавства. Екскурсійна справа в умовах тоталітарної держави. Екскурсійна діяльність в незалежній Україні.

Тема 2 Мета та завдання екскурсії

Екскурсія як туристична послуга. Місце екскурсовода в екскурсії. Відмінність гіда від екскурсовода. Визначення терміну «гідизм». Мета і завдання екскурсії, її цілісність. Взаємозв'язок мети, теми і назви екскурсії. Принципи проведення екскурсії та її адресність. Сім основоположних ознак екскурсії. Оцінка екскурсії. Вплив екскурсовода на екскурсантів. Сутність екскурсійного методу пізнання навколишнього світу. 10 заповідей екскурсійної справи.

Тема 3 Класифікація екскурсій.

Потреба в класифікації екскурсій. Параметри класифікації екскурсій. Оглядові екскурсії та їхні особливості. Види тематичних екскурсій. Особливості виробничих екскурсій. Літературні екскурсії та їхні види. Класифікація за способом пересування, складом і чисельністю групи. Екскурсії екстремальні та за покинутими місцинами. Екскурсії казкові та за місцями зйомок фільмів. Екскурсії злочинними та містичними місцями. Екскурсії за місцем проведення: міські, замські, музейні. За способом пересування: пішохідні, та з використанням різних видів транспорту. За формою проведення: екскурсія-масовка, екскурсія-прогулянка, екскурсія-концерт, екскурсія-спектакль, екскурсія для спеціальної аудиторії, навчальна екскурсія, пробна екскурсія.

Тема 4 Етапи створення екскурсій

Напрями підготовки екскурсії. Значення етапів підготовки екскурсії. Поняття творча група підготовки екскурсії. Складання бібліографії та пошук інформації. Принципи підбору об'єктів показу екскурсії. Використання електронних ресурсів для вибору об'єктів показу. Класифікація екскурсійних об'єктів. Контекст показу об'єктів – зміст та мета. Значення підтем підготовки екскурсії. Картка об'єкту показу та її значення. Схема екскурсії. Планування маршруту екскурсії. Контрольний текст екскурсії та достовірність даних. Наповнення «портфелю екскурсовода». Хронометраж екскурсії та пробна екскурсія. Прийом-здача екскурсії на маршруті.

Тема 5 Культурний ландшафт і архітектурні стилі

Антропологія простору і відчуття місця. Поняття «ментальна мапа». Духовне наповнення культурного простору. Історичні періоди в містобудуванні. Особливості античної архітектури. Архітектурні новації Візантійської імперії. Романський і готичний стилі в середньовіччі. Ренесанс і його особливості. Класицизм і ампір в архітектурі України. Явище еkleктизму в історії архітектури. Модерн та його різновидності. Конструктивізм і модернізм в архітектурі. Постмодерністські архітектурні напрями.

Тема 6 Техніка проведення екскурсії

Знайомство з водієм. Обговорення маршруту екскурсії з водієм. Знайомство з групою, презентація водія та маршруту. Організація хронометражу під час екскурсії, поняття «втрачений час». Поняття «шляхова інформація». Пересування екскурсантів під час екскурсії, підготовка до виходу та повернення в автобус. Паркування транспорту. Ракурс огляду пам'яток. Розташування групи біля об'єкту показу. Наочне використання «портфелю екскурсовода». Конструктивні переходи в екскурсії. Відстань між групами в

екскурсії. Необхідність «перерв» в екскурсії. Порядок складання технологічної карти екскурсії.

Тема 7 Принципи проведення екскурсій

Поняття «екскурсійна аудиторія». Особливості екскурсійного погляду на дійсність. Принцип локалізації об'єктів показу. Ознайомлення екскурсантів з об'єктами показу: схема послідовності дій. Показ меморіальної дошки. Технологічні інструменти в екскурсії. Співвіднесення розповіді і показу в екскурсії. Технологічні основи проведення екскурсії. Моторність і локальність в екскурсії. Подолання перепон в екскурсії. Акціональність в екскурсії. Питання під час екскурсії.

Тема 8 Методичні прийоми і жести екскурсовода

Екскурсовод як співрозмовник в екскурсії. Прийом попереднього огляду. Прийом панорамного показу. Прийом пояснення. Прийом коментування. Прийом зорової реконструкції. Прийом зорового монтажу. Прийом локалізації подій. Прийом абстрагування. Прийом зорового порівняння. Прийом переключення уваги. Рух екскурсантів як прийом. Прийом завдань. Прийом цитування. Прийом посилення на очевидців. Жест як показ. Жести екскурсовода: вказівні, просторові, ілюстративні, конструктивні.

Розділ 2. Створення та проведення екскурсії

Тема 9 Техніка безпеки та правила поведінки при проведенні екскурсій

Забезпечення безпеки екскурсантів. Набір для надання екстреної допомоги. Місце екскурсовода в автобусі, безпека екскурсовода. Умови проведення екскурсії. Вимоги до інструктажу під час екскурсій. Спеціальний одяг під час екскурсій. Вимоги безпеки під час проведення екскурсії на виробництві. Цільовий інструктаж в екскурсії. Умови розташування групи перед об'єктами та її пересування. Вимоги з техніки безпеки в екскурсії для дітей. Правила ознайомлення з водоймищем. Нещасні випадки під час екскурсії.

Тема 10 Правові засади організації екскурсійної справи

Законодавство України щодо організації екскурсійної діяльності. Принципи децентралізації екскурсійної діяльності в Україні. Ліцензування екскурсоводів за кордоном. Нагрудний знак «бейдж» екскурсовода. Дозвіл на здійснення туристичного супроводу. Юридичні вимоги до професії «екскурсовод». Права і обов'язки екскурсовода. Повноваження екскурсовода.

Тема 11 Культура мови і міміка екскурсовода

Умови сприйняття екскурсії через дикцію екскурсовода. Уміння говорити як основа професії екскурсовода. Засмічення мови. Логічний наголос у виступі. Стиль мови екскурсовода. Форми ораторського мистецтва. «Безперервна мова» екскурсовода. Манери екскурсовода. Дотепність екскурсовода. Культура жестів і міміки екскурсовода.

Тема 12 Диференційований підхід до екскурсійного обслуговування

Суть, основа, принципи диференційованого підходу. Диференційований підхід до організації, змісту й методики підготовки та проведення екскурсій залежно від груп екскурсантів. Формування різних груп екскурсантів. Особливості підготовки та проведення екскурсій для різних груп. Анімовані екскурсії.

Тема 13 Екскурсовод як професія

Вимоги до професійних навичок екскурсовода. Особисті якості і таланти. Ризики та обмеження в роботі екскурсовода. Анімаційна складова в професії екскурсовода. Інформаційний голод у екскурсовода. Вивчення новаторського досвіду. Професійні організації екскурсоводів. Попит на екскурсійне обслуговування. Екскурсовод як приватний підприємець. Робота екскурсійних бюро. Діяльність Всеукраїнської асоціації гідів. Шляхи підвищення професійної майстерності екскурсовода.

Тема 14 Виховний потенціал екскурсії

Освіта – головна мета екскурсії. Налагодження контактів з екскурсантами. Педагогічна майстерність екскурсоводів. Диференційний підхід до екскурсантів. Організаторський

компонент в екскурсії. Дбайливе ставлення до екскурсантів. Прихований діалог з екскурсантами. Патріотичне виховання в екскурсії. Особливості проведення екскурсій з іноземцями. Гарний настрій як основа екскурсії. Значення фотографування та загадування бажань під час

Тема 15 Ринок екскурсійних послуг

Поняття «якість екскурсії». Основні критерії оцінки екскурсії. Обов'язки менеджера, що організовує екскурсію. Картка прослуховування екскурсії. Методичні розробки екскурсій. Діяльність туристичних фірм і екскурсійних бюро з розробки і впровадження екскурсій.

Тема 16 Реклама в екскурсійній діяльності

Інноваційні форми просування екскурсійного продукту. Етапи просування екскурсій. Особисті сайти екскурсоводів. Рекламні буклети і афіші в рекламі екскурсійного продукту. Просування екскурсій через Інформаційно-туристичні центри. Сайти які просувають послуги екскурсоводів. Розробка аудіоекскурсії як просування екскурсоводом своїх послуг. Робота з рекламою в екскурсійних бюро.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Усно го	у тому числі					Усно го	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с. р.		л	п	лаб.	інд.	с. р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1 Історія та теорія екскурсійної діяльності												
Тема 1. Поняття «екскурсія», історія та етапи становлення екскурсійної справи	9	2	2			5	10					10
Тема 2 Мета та завдання екскурсії	9	2	2			5	11	1				10
Тема 3 Класифікація екскурсій	9	2	2			5	11	1				10
Тема 4 Етапи створення екскурсій	9	2	2			5	11	1				10
Тема 5 Культурний ландшафт і архітектурні стилі	9	2	2			5	11	1				10
Тема 6 Техніка проведення екскурсії	9	2	2			5	17	1				16
Тема 7 Принципи проведення екскурсій	9	2	2			5	11	1				10
Тема 8 Методичні прийоми і жести екскурсовода	9	2	2			5	11	1				10
Разом за розділом 1	72	16	16			40	93	7				86
Розділ 2 Створення та проведення екскурсії												
Тема 9 Техніка безпеки та правила поведінки при проведенні екскурсій	11	2	2			7	9	1				8
Тема 10 Правові засади організації екскурсій	11	2	2			7	8	1				7
Тема 11 Культура мови і міміка екскурсовода	11	2	2			7	8	1				7
Тема 12 Диференційований підхід до екскурсійного обслуговування	11	2	2			7	8	1				7
Тема 13 Екскурсовод як професія	11	2	2			7	8	1				7
Тема 14 Виховний потенціал екскурсії	11	2	2			7	9	1				8
Тема 15 Ринок екскурсійних послуг	11	2	2			7	9	1				8
Тема 16 Реклама в екскурсійній діяльності	11	2	2			7	8					8
Контрольна робота	20					20	20					20
Разом за розділом 2	108	16	16			76	87	7				80
Усього годин	180	32	32			116	180	14				166

4. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ден	заоч
1	Історія організації екскурсійних послуг	2	
2	Етапи підготовки нової екскурсії	2	
3	Тема і назва екскурсії, підбір об'єктів показу	2	
5	Створення індивідуального тексту екскурсії	2	
6	Технологія проведення екскурсії	2	
7	Екскурсійна методика	2	
8	Техніка безпеки під час проведення екскурсії	2	
9	Надання екскурсійних послуг: юридичний аспект.	2	
10	Харків в екскурсійній діяльності	2	
11	Архітектурні стилі Харкова	2	
12	Техніка мовлення в екскурсійній діяльності	2	
13	Взаємодія екскурсійного обслуговування з музеями	2	
14	Виховна направленість екскурсії	2	
15	Технологічна документація екскурсійної послуги	2	
16	Реклама в екскурсійній справі	2	
Разом		32	

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		ден	заоч
1	Робота з науковою літературою за заданою темою екскурсії. Слід приділити особливу увагу відбору тієї інформації, яку планується озвучити під час проведення екскурсії. Важливо пам'ятати, що екскурсовод повідомляє тільки достовірні і перевірені відомості. Якщо інформація носить дискусійний характер, існує у вигляді версії, гіпотези, то про це слід прямо повідомити слухачам.	24	37
2	Створення карток об'єктів показу за маршрутом тематичної екскурсії. Одночасно з вивченням літератури за темою екскурсії потрібно провести відбір об'єктів, які планується показати, і скласти екскурсійний маршрут. Критеріями відбору можуть бути пізнавальна цінність об'єкта, його популярність, збереження, виразність. екскурсія не повинна бути перевантажена великою кількістю екскурсійних об'єктів, так як це збільшить її тривалість, що може привести до втоми екскурсантів і, як наслідок, ослаблення їхньої уваги і інтересу. Краще відмовитися від одноманітних об'єктів, розташованих в незручних для зорового сприйняття місцях.	24	37
3	Нанесення на карту міста https://www.google.com.ua маршруту та об'єктів показу тематичної екскурсії. Маршрут екскурсії використовується в якості реклами екскурсійного продукту, поряд з цим на карту наносяться довідки про усі об'єкти показу відповідної екскурсії. Має бути визначено початок і послідовність маршруту, його закінчення. Схему маршруту слід оформити згідно з вимогами державного стандарту та техніки безпеки екскурсантів. Автобусний та пішохідний відрізки маршруту мають подаватися різними позначками	24	37

4	Створення технологічної картки екскурсії за заданою темою. У картці вказуються ділянки (етапи) переміщення за маршрутом від місця збору екскурсантів до останнього пункту на конкретній ділянці маршруту, місця зупинок, об'єкти показу, тривалість огляду, основний зміст інформації, вказівки з організації, методичні вказівки	24	37
5	Контрольна робота	20	20
Всього		116	166

6. Індивідуальне завдання – контрольна робота

Відповідно до навчального плану з курсу «Організація екскурсійної діяльності» студент/ка виконує одну контрольну роботу, яка є допуском до складання іспиту. Головна мета її – перевірка самостійної роботи студентів в процесі навчання, виявлення ступеня засвоєння теоретичних положень курсу. Контрольна робота проходить у тестовій формі і містить по 8 тестових питань – відповідь на кожне з питань важить 1 бал.

Методи контролю

Методи контролю забезпечують перевірку ступеня досягнення кінцевих і конкретних цілей вивчення дисципліни. Призначені для кількісного і якісного оцінювання досягнутого при вивченні дисципліни рівня сформованості знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних та громадянських якостей.

Контроль здійснюється за рейтинговою системою. Зміст курсу поділений на 2 змістових розділи. Кожний розділ включає в себе лекції, семінарські заняття, самостійну роботу студентів, які завершуються рейтинговим контролем рівня засвоєння знань програмного матеріалу даної частини курсу. Оцінка успішності знань студентів здійснюється в двох формах: поточний контроль: виступи на семінарах, самостійна робота, контрольна робота і підсумковий контроль (іспит).

8. Схема нарахування балів

Поточний контроль та самостійна робота														контр	Разом	Екзамен	Сума		
Розділ 1								Розділ 2											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	8	60	40	100
26 балів (з них: активна робота на семінарських заняттях – 2 бали; за кожну самостійну роботу – 5 балів)								26 балів (з них: активна робота на семінарських заняттях – 2 бали, за кожну самостійну роботу – 5 балів)											

T1, T2 ... T8 – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за чотирирівневою шкалою
	для іспиту
90-100	відмінно
80-89	добре
70-79	
60-69	задовільно
50-59	
1-49	незадовільно

9. Рекомендована література

Основна література

1. Бабарицька В. Екскурсознавство і музеєзнавство: навчальний посібник / В. Бабарицька, А. Короткова, О. Малиновська. – 2-ге, перероб. і доп. – Київ: Альтерпрес РА, 2012. – 444 с.
2. Галасюк С. С. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності: навчальний посібник / С. С. Галасюк, С. Г. Нездоймінов. – Київ: Центр учбової літератури, 2013. – 178 с.
3. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі: Навчально-методичний посібник. - Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. - 144 с.
4. Любіцева О. О. Методика розробки турів: навчальний посібник / О. О. Любіцева. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Альтерпрес, 2008. – 300 с.
5. Мальська М. П. Планування туристичної діяльності: підручник / М. П. Мальська, О. Ю. Бордун; Міністерство Освіти і науки України. – Київ: Знання, 2010. – 310 с.
6. Організація туризму : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк. – Чернівці, 2011.
7. Покоłodна М. М. Організація екскурсійної діяльності : підручник / М. М. Покоłodна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 180 с.
8. Туризмолoгiя: концептуальні засади теорії туризму : монографія / кер. проекту: В. С. Пазенок, В. К. Федорченко ; [авт.: В. К. Федорченко та ін.]. – Київ : Академія, 2013. – 368 с.

Допоміжна література

1. Абрамов В. В. Історія туризму : підручник / В. В. Абрамов, М. В. Тонкошкур. – Харків : Форт, 2010. – 286 с
2. Зінченко В. А. Екскурсологія як туризмолoгiчна наука / В. А. Зінченко // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: філософські науки. – 2010. – Випуск 8. – С. 211-223 [Електронний ресурс]. – URL: www.tourlib.net
3. Історія екскурсійної діяльності в Україні : навч. посіб. : для студ. ВНЗ / В. К. Федорченко, О. М. Костюкова, Т. А. Дьорова, М. М. Олексійко ; М-во освіти і науки України, Київ. ун-т туризму, економіки і права. – Київ : Кондор, 2010. – 164 с.
4. Кононыхин С.В., Ляхова Л.С. Методические подходы к изучению и прогнозированию спроса на экскурсионные услуги / Кононыхин С.В., Ляхова Л.С. // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. - 2009. - № 13. - С. 200-207. - http://tourlib.net/statti_tourism/kononyhin.htm
5. Костюкова О. Основні напрями становлення і розвитку краєзнавчо-екскурсійної справи в 20-х роках ХХ ст. // Краєзнавство. – 2008. - №1-4. – С. 15-21
6. Кузьменко А., Горягин В., Курбацкий Е. Состояние и перспективы развития массива экскурсий по Донетчине в преддверии чемпионатов «Евро-2009» и «Евро-2012» / Кузьменко А.В., Горягин В.Ф., Курбацкий Е.В. // Вісник ДІТБ. Серія: Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. - 2009. - № 13. - С. 346-350. - http://tourlib.net/statti_tourism/kuzmenko4.htm
7. Курило Л.В. Основы экскурсионной деятельности : учеб. пособие/ Л. В. Курило, Е. В. Смирнова; Рос. междунар. акад. туризма. - Москва: Советский спорт, 2012. - 206 с.
8. Маврина Н.С. Процесс формирования экскурсионной услуги / Маврина Н.С. // Культура народов Причерноморья. - 2009. - № 161. - С. 123-126. - http://tourlib.net/statti_tourism/mavrina.htm
9. Макканелл Д. Турист. Новая теория праздного класса. — М.: Ад Маргинем Пресс, 2016.
10. Матюхина Ю.А. Экскурсионная деятельность : учеб. пособие/ Ю. А. Матюхина, Е. Ю. Мигунова. - Москва: Альфа-М: ИНФРА-М, 2011. – 223 с.

11. Попович С. Как создать экскурсионный продукт / С. Попович // Укр. туризм. – 2011. – № 2. – С. 80-83.
12. Романенко О. В. Організація екскурсійних послуг / О.В.Романенко // Культура народів Причорномор'я. – 2009. – № 176. – С. 159-161 [Електронний ресурс]. – URL: www.tourlib.net
13. Савина И. В. Экскурсоведение / И. В. Савина, З. М. Горбылева. – Минск: БТЭУ, 2004. – 335 с.
14. Федорченко В. К. Історія екскурсійної діяльності в Україні / В. К. Федорченко, О. М. Костюкова, Т. А. Дьорова, М. М. Олексійко. – Київ: Кондор, 2004. – 164 с.
15. Хуусконен Н. М. Практика экскурсионной деятельности / Н. М. Хуусконен, Т. М. Глушанок. – Санкт-Петербург: Издат. Дом Герда, 2007. – 208 с.
16. Чагайда І. М. Екскурсоведство: Навчальний посібник / І. М. Чагайда, С. В. Грибанова – Київ : ІТФПУ, 2004 – 240 с.
17. Экскурсионная деятельность в индустрии гостеприимства : учеб. пособие/ И. С. Барчуков [и др.]. - Москва: Вузовский учебник: ИНФРА-М, 2012.

10. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Державне агентство України з туризму та курортів. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – URL: www.tourism.gov.ua
2. Портал путешествий [Електронний ресурс]. – URL: www.travel.ru
3. Украинская туристическая информационная система [Електронний ресурс]. – URL: www.utis.com.ua
4. Про охорону культурної спадщини [Електронний ресурс] : Законом України // Верховна Рада України. – Чинний. [Електронний ресурс]– URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
5. Природно-заповідний фонд України. [Електронний ресурс] – URL: <http://www.pzf.in.ua/index.php/lmm-look>.